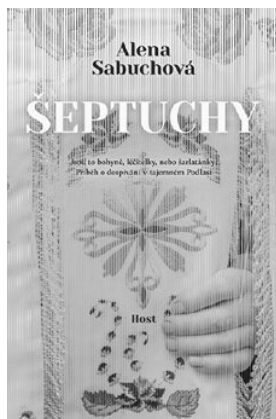

K

Agáta Faltová

Alena Sabuchová
Septuchy
přeložil Lubomír Machala
Host, Brno 2021

Podlasí je kraj na pomezí Polska a Běloruska, kde se v životech lidí stírají kulturní a fyzické hranice států i hranice světa živých a mrtvých, hranice víry a věření. Aktuální politicko-společenská situace v těchto místech je pochmurná — víra v nový život uprchlíků, kteří se snaží přejít tudy do Evropy, se tříští s tupě násilnou odpovědí polské armády. Zároveň tam ale víra v humanismus, zakořeněná v povaze místních obyvatel, nutí uprchlíkům pomáhat. Autorka slovenského románu oceněného Anasoft literou současnou situaci předběhla, navíc o přesné geografické určení jí ani nešlo. Román *Septuchy* je především zachycením přirozené a rozporuplné lidské touhy věřit.

Vybrala si k tomu zvláštní region, kde moderní svět připomíná jen vzdálená benzinka a Kaufland a události roku je Kupak — svátek Ivana Kupaly, který mísí světskou zábavu a smažené brambůrky s lidovou pohanskou tradicí. Zbytek roku se tu zdánlivě nic neděje. A přece sem proudí davy lidí

Kritiky

Folklorní ponor do lidské víry

z blízkého i vzdáleného okolí. Lákají je záhadné ženy údajně vládoucí magickou mocí — septuchy, které léčí zařikáváním nebo dobrými radami, takzvaným šeptáním. Kniha Aleny Sabuchové kvůli nim bývá často srovnávána s *Žitkovskými bohyněmi* Kateřiny Tučkové, s těmi však nemá téměř nic společného.

Víra jako základ balíčku přežití

Septuchy jsou přitažlivým motivem, který román jen rámuje. Hlavním tématem je tu příběh celého kraje a jeho obyvatel, mezi nimiž vystupují osudy dvou dospívajících dívek — bezjmenné vypravěčky a její kamarádka Doroty. Společně čtou *Bravo*, dívají se na *Esmeraldu*, sní o prvním mobilu a především o tom, že odsud jednou odejdou a všechno bude jiné a lepší. Téma dospívání není v literatuře nic nového, Sabuchová ho však popisuje nesentimentálně a odloučená lokalita jí dovoluje vylíčit ho upřímněji a naléhavěji. Omezené možnosti, od výběru chlapců po materiální věci, omezený prostor, který končí v nejbližším maloměstě, to vše pro ně znamená omezenou možnost životní volby, jež posiluje víru v zázrak. Víru, že se odchodem vše změní, víru v kouzelnou moc septuch, v magickou pomoc shůry. Tato rovnice je patrná po celém světě. Kde chybí přirozené možnosti osobní, milostné, společenské a pracovní, může k naplnění opravdu často pomoci už jen kouzlo. V případě odloučeného Podlasí jako by se však všechno ještě umocňovalo.

Od dospívajících dívek pak vyprávění střípkovitě odbíhá i k dalším postavám ze vsi: Dorota a její otec Jaroslaw dělají hrobníky. Tvoří smutný, a přitom láskyplný pár,

který místní vnímají jako podivný na hranici dvou světů. Nový místní kněz, lidově nazývaný bátuška, a jeho krásná a chytrá žena, která by nejspíš raději byla někde jinde a někým jiným než paní farářovou. Pawla, které zemřel manžel, a tak místo něj pečuje o květiny a malého Macieje, zaostalého chlapce, kterému se od jeho matky nedostalo péče ani lásky... Příběhy místních se proplétají s vesnickými povídkami a historkami o zázračných šeptuchách a mrtvých, kteří neodešli.

Sabuchová tak ukazuje zapomenutý kraj s jeho lidmi svlečenými do poslední naděje, kterou vkládají do septuch, jež dokážou pomoci se vším, od otěhotnění po problémy se sousedem. Lidé se nepodivují nad tím, jak je možné, že jim k tomu stačí jen osolený chléb a voda ze studny, třikrát odříkaný Otčenáš a přikládání ovsa na bolavé místo. Zeptají se, co jsou dlužní. Stejně bezprostředně přijímají zdejší lidé zvláštní, nejasné nebo nadpřirozené jevy. Ženu navštěvuje její mrtvý manžel a vystrašená tchyně mu raději chystá vše, kvůli čemu by se mohl vrátet. I cigarety, přestože nekouřil — co kdyby chtěl začít. Občas některý mrtvý zapomene, že umřel, prochází se po lese a povídá si s cyklisty, nebo si přivolá svého psa. Mrtví jsou tu na denním pořádku, ostatně hřbitov je místním bulvárem. Vdovy si sem chodí posedět a popovídat a přinesou i občerstvení a přilepší svým manželům — do hlíny jim lejí kropku, žubrovku nebo koňak.

Septuchy nejsou bohyně

Téma žen se zázračnou mocí, které pomáhají druhým, svádí mnohé kritiky a české čtenáře ke srovnání

s bestsellerem Kateřiny Tučkové *Žitkovské bohyně. Šeptuchy* jsou ovšem úplně jiná kniha — žánrově, tematicky i stylisticky.

Zatímco Tučková se nechala krajem Žitkové a příběhem bohyní okouzlit, Sabuchová se dívá na Podlasí kriticky a líčí ho s ironickým odstupem se vši jeho podivností a marností. Existenci šeptuch a jejich tradici postupně odhaluje jako velmi dobře placené řemeslo živé pověrami, přirozenou lidskou naivitou a potřebou věřit v cokoli, co nabízí snadnou a rychlou pomoc. V příběhu i celé oblasti Podlasí se mísí pravoslavné a katolické křesťanství s pohanskými tradicemi starých Slovanů. A celé to podtrhují světské radosti a korunuje zmíněná všudypřítomná a bezmezná víra v šeptuchy. Vzniká tak svérázný folklor, který si od všeho bere to, co se mu zrovna hodí.

Sabuchová ironickým podtónem naznačuje, jak široká je škála lidského věření a víry a jak vážný dopad v některých případech může mít. Východoslovanskou tradici slavnosti Ivana Kupaly provází rituál, při němž svobodné ženy házejí květinové věnce do vody. Muž, který věnec dané dívky vyloví, na ni má svým způsobem právo — měl by se s onou dívkou oženit, milovat ji, nebo s ní aspoň zůstat. Ačkoli hra není dovedena do důsledku, přece jen v místních ženách zasévá zrnko jisté naděje, že věneček chytí právě ten pravý, ale i odevzdanosti, že žena muži patří, pokud o ni stojí.

Autorka tak velmi jemně, ale vážně naznačuje několik zásadních otázek, které si člověk začne pokládat v období dospívání a které vytvářejí a stvrzují pozdější pohled na partnerské vztahy: Jakou roli má žena v manželství? Opravdu si může v tak omezeném prostředí najít toho pravého? Spočívá výběr partnera ve výběru mezi samotou a kompromisem?

A proč ženy celý život muže odnaučují alkoholismu, ale po smrti jim vylévají štamprlata na hrob? Skrze šeptuchy, pohanské tradice, liturgie a mše pokládá autorka i otázky z oblasti víry: Co vede nás smrtelníky k věření v nadpřirozeno? Co nás vede a udržuje ve víře? V čem jsou lidem léčitelé věrohodnější než osoby v taláru? A kdy se ztrácí racionalita, která je i pro abstraktní víru potřebná?

Sabuchová podlaskými příběhy sarkasticky ukazuje, jak snadno člověk racionalitu ztrácí — například když šeptucha jako řešení problémů navrhně umístění starou toaletní mísu doprostřed lesní cesty a náhodný řidič se o ni vybourá. Ukazuje, jak moc člověk potřebuje fyzickou radu a pomoc a jak vzdálený je lidem kazatel jako prostředník onoho nadpřirozena. Šeptucha je člověk tak nějak víc z masa a kostí než farář. Oba sice člověka nutí odříkávat modlitby, šeptuchy ale slibují zdárný konec trápení, když člověk udělá vše podle návodu. Stejně jako je pro dnešního člověka přitažlivější radikálně změnit jídelníček a najmout si osobního trenéra než dlouhodobě měnit životosprávu a psychické nastavení — dožaduje se okamžitých výsledků. A podobně je tomu i s vírou. Sabuchová na vzdáleném vzorku lidí a uzavřeném prostoru ukázala to, co je obecně platné pro kosmopolitní, globalizovanou společnost dnešního světa. Dobu křesťanství a její duchovní tradici převálcovala doba slibů o tom, že čekání není třeba. Na příkladu léčeni šeptuch Sabuchová předvádí lidskou ochotu za vysvobození z čekání dobře zaplatit, jen když nazpátek dostaneme jistotu rychlého vyřešení. Přijít k šeptuše do staré dřevěnice má navíc úplně jiný charakter než vlézt do malé stísněné zpovědnice. Církev si i v jednadvacátém století drží svou upjatou formalitu, která může člověka svazovat v pochybách o sobě

sámém a strachu z nedotknutelného. Církevní představitelé nejsou jen lidem odcizení, ale mohou působit méně věrohodně, jsou-li pouhými Božími služebníky. Když ale postavy knihy *Šeptuchy* zasednou k bytelnému dřevěnému stolu, dostanou domácí chléb a svou pozornost jim věnuje žena, která zdědila kouzelnou moc šeptání a drží ji v rukou, vše je jinak. Šeptuchy umocňují ono skryté lidské doufání, že všechno je možné.

Kulturní mísení jazyka i víry

Žánr *Šeptuch* je mnohoznačný. Svou retrospektivitou připomíná románovou zpověď, folklorním příběhem odkazuje i na etnografickou reportáž, jejíž prvky slovenský originál zesiluje rovněž zařazením několika dokumentárních fotek z Podlasí, kam Sabuchová odjela sbírat materiál — v české verzi z neznámých důvodů chybějí. Možná právě proto, aby se na první pohled kniha nejevila jako dokument a nesnižovalo to její komerční přitažlivost?

Taková žánrová směs by mohla působit zmatečně, ale Sabuchová ji spojuje a hneče s obdivuhodnou autentičností, s níž životy místních obyvatel zachycuje. Ve svém stylu vrství mikropovídky, které se někdy mohou zdát až příliš náhle skončené, propojuje je však věrným a poutavým popisem života a smrti v podlaském regionu ve vši jeho naivitě, smutku, přátelství i uzavřenosti. V jejím jazyce se bohatě objevují hovorové výrazy, díky nimž působí text věrohodně a které celé vyprávění uzemňují. Příběhy navíc doprovázejí krátké glosy, kterými se vypravěč mimoděk obrací ke čtenáři, a situace, které popisují, tak zvýznamňuje a přibližuje čtenáři.

Celý text navíc protkává spousta specifických podlaských výrazů, místních názvů, pojmů z gastronomie i pravoslavné kultury, v nichž se mísí polská a běloruská kultura i jazyk. Právě díky folklorním výrazům, autentické řeči obyvatel vsi na různých úrovních společenské hierarchie a atmosférickým popisům krajiny tvoří *Šeptuchy* podmanivou kulturně-sociální sondu do zapadlého kraje.

Autorka je knižní redaktorka.

Sabuchová podlaskými příběhy sarkasticky ukazuje, jak snadno člověk racionalitu ztrácí